

SEMJÉN GYULA:

KATOLIKUS IRODALOM A MAI ANGLIÁBAN

A francia, olasz, német meghatározódás mellett a magyar katolikus szellem termékeinek színképében az angol elem van a leggyengébben képviselve. A kultúra bizonyos szempontból földrajzi fogalom s a hatásnak hiánya, amely a Szigetország műveltsége részéről fennforog, megtalálja magyarázatát a német és francia kultúrák közbeékelődésében s e kultúráknak minden igényt kielégítő dinamizmusában és gazdagságában, ami szükségtelenné tette, hogy a magyar katolikus szellem példát és ösztönzést rajtuk túlnyúlva az angol irodalomban keressen. De hiányzott s nagyrészt hiányzik ma is ennek a hatásnak, ennek a gazdagító színezésnek feltétele, a szélesebb-körű angol nyelvtudás, ami élménnyé fejleszthette volna az angol katolikus irodalom ismeretét, s ami legalább is olyan — Európaszerte egyébként is gyakran felbukkanó — anglo-mániát eredményezett volna, mint aminőt a gall szellemmel való viszonyunkban már évek óta megállapíthatunk. Nem mintha a magyar katolikus újjászületés teljes tudatlanságban leledzett volna, vagy leledzenék azokkal a nagy tényekkel szemben, amelyek Angliában az oxfordi mozgalom óta nyolcven éven át végbementek. Newman kardinálisnak, a hitvédőnek híre és tanítása idejében átkerült a magyar köztudatba. Wiseman Fabiolája már évtizedekkel ezelőtt a legelterjedtebb katolikus regény volt. Olvastuk Benson utopisztikus világvég-elképzelését, Chesterton és Belloc harcos katolicizmusa, ha másképp nem, hát tanulmányok és ismertetések révén szólt hozzánk folyóiratokból és katolikus lapjainkból s Maurice Baring is talált fordítóra. De ezek túlságosan gyér érintkezési pontok voltak a két szellem, a két irodalom között, s éppen ezért nem is vonhatták maguk után azt a megtermékenyítő megmozdulást, amely más nemzetek katolikus írásainak recipiálását kísérte. S ha ma a helyzet részben megváltozott, ha a magyar szellem erőteljesebb lendülettel fordul egy új gazdagodási lehetőség, egy teljesebb és katolikusabb testvéri felvétel és egyesülés felé, abban nagy része van éppen e folyóirat köré csoportosult íróknak s a folyóirat programadásának, amely az angol líra és esszéírás értékeit magyar formában és átélésben hozza az olvasók elé.

Értékeiben és méreteiben egyaránt tiszteletet parancsol ez az új katolikus irodalom, amely az Egyház híveinek angliai arányszámát sokszorosan túlhaladó részt követel a szigetország szellemi életében s amely a társadalmi kizárásból és meg-

vetésből „catholica non leguntur” elutasító közönyéből küzdötte fel magát nemcsak a hazai, hanem a világviszonylatban is számottevő elismerésig. Valóban kevés bátorítóbb és több öntudatot adó olvasmány lehet, mint ennek a küzdelemnek s a harcot követő nagy kibontakozásnak története, úgy ahogy ezt Joseph Metzger a Kösel és Pustet kiadónál nemrég megjelent könyvében megírta. „Das katholische Schrifttum im heutigen England” négyszáz oldalon át adja tanuságtételét és bizonyosságát annak az életképességnek, amelyet a liberális időkben a sekrestyéig visszaszorított katolikus világnézet és gondolat rendelkezik s amelynek diadalmas előretörését a szellem legjobbjainak körében Európaszerte tapasztaljuk. S ha most célul tűztük ki, hogy néhány lapon felvázoljuk a katolikus irodalom mai angliai állagát, aligha lehet jobb vezérünk, mint ez a könyv, amely a német alaposság s a régi, „Germania docet” szellemében vett német megértés terméke.

Az angol katolikus irodalom újjászületése, sőt megteremtése az úgynevezett oxfordi mozgalommal áll legszorosabb összefüggésben. A mozgalom, mint ismeretes, a múlt század derekán úgy indult, mintha az anglikán egyház belső lelki megtisztulásának intern ügye lett volna s a triumvirátus, amelynek tagjai John Keble, Hurrel Froude és John Henry Newman, a későbbi világhírű konvertita kardinális voltak, célul az alvó anglikán szellem ébresztését tűzte ki és harcot hirdetett a liberálizmus, a vallási közöny és a megmerevedő formáság ellen. Az oxfordi mozgalom valóban az anglikán lélek belső revíziója volt s eredménye: közeledés a katolikus tanításhoz és szertartáshoz, majd pedig híd, amelynek íve az Örök város dogmaiban találta meg legbiztosabb pilléreit. A Rómához való visszatérés folyamata ezzel a mozgalommal vette kezdetét s a folyamat ma sem fejeződött be, sőt századunk éveiben még feltűnőbb módon szaporodott meg azoknak a száma, akik az angol szellemi élet jeleseként találták meg az Egyházhoz vezető utat.

A megtéréseknek ez a sorozata nemcsak a hitvédő iratoknak természetes fellendülését vonta maga után, nemcsak céltatos szellemi magatartást eredményezett. Bár az elsőrangú kötelesség nyilvánvaló volt: feloldani azt az elfogultságot, amely a katolicizmusban csak bálványimádást, szellemi szolgaságot látott, megteremteni a katolikus szellem megértésének feltételeit. De az új élmény, a megtalált hitnek teljes élménye átgyúrta az irodalmivá fordult metafizikai nyugtalanságot is, áthatotta a megértő lélek művészi képességeit, irodalmat teremtett, amely a legtisztábban emelte ki a magánvaló szépség katolikus jellegét, irodalmat, amelyben a katolikus világnézet segítette vissza a teremtő erőt az élet egyetemességét összefogó, kozmikus szintézishez s tanított és tanít ma is, szemléletének nagy kötőerejével, rendet és harmóniát abban a művészetben, amelyet a pozitivizmus elsekélyedéssel, a túlzott alanyiség és lélekelemző bűvészkedés pedig zavarral és széthullással fenyeget.

Az írógárda, amely a katolikus világnézetet és művészetet méltóképpen képviseli, csak kisebb részben került ki született katolikusokból. Írország egyházhi népe kelta eredetűnek romantikus-misztikus vonásával mindenkor értékes tényezője ennek az irodalomnak, mégis egy *Katherina Tynan*, egy *Colum*, *Gregory*, vagy *Pearse* neve inkább lokális csengésű maradt. Anglia és Skócia katolikusai csak egyetlen kimagasló írói egyéniséget adtak *Hilaire Belloc* személyében s ő is apai részről francia származású. A katolikusnak született nagy írók közül *Francis Thompson* konvertita család gyermeke, *Joseph Conrad* pedig orosz-lengyel családból kapcsolódott felnőtt korában az angol műveltségbe. Az írók zömét a konvertiták képezik és nagy arányszámukat az magyarázza, hogy nem megtérésük avatja alkotókká őket, hanem hogy konverziójuk előtt is már ahhoz a nyugtalan, kereső, igazságért viaskodó szellemi élcspathoz tartoztak, amelyből az égi szeretet, a *Thompson* látomásában szereplő nagy vadászkutya riasztja ki a legértékesebb zsákmányokat. *Newman* 1845-ben bekövetkezett katolizálása óta ime az angol katolikus irodalom legszámottevőbb nyereségei megtérésüknek évszámával: *Gerard Hopkins* (1866), *Willfrid Meynell*, *Coventry Patmore* (1870), *Martindale* (1907), *Maurice Baring* (1909), *Lord Douglas* (1911), *C. Mackenzie* (1914), *R. Knox* (1917), *G. K. Chesterton* (1912), *Alfred Noyes* (1927) és *Sheila Kaye-Smith* (1929).

A líra, az esszéírás és elbeszélő próza, nevezetesen a regény területén összpontosulnak az angol katolikus szellemnek kimagasló teljesítményei, amelyek nem külön irodalmat alkotnak az angol irodalomban, hanem szervesen kapcsolódnak ennek irányaihoz és stílus törekvéseihez. Ami ezeket az alkotásokat egy közösségbe hozza, a világnézeti háttér azonossága az, amely egészen a pozítive jelenlevő vallásos élményig fokozódhatik. A tartalmi mozzanatnak ez az azonossága mint egyező stílushatás is jelentkezik, így például az angol vallásos költészet szimbolikus formanyelvében, vagy a regényírás terén a konverziós regények lélekelemzésében. Máshol viszont inkább a témaválasztást szabja meg s a lírában a vallásos élmény uralkodó szerepét biztosítja, míg a regényírásban bizonyos történelmi érdeklődést állandósít a katolikus középkor, főként az angol reformáció korával szemben.

Természetes dolog, hogy az angol katolikus líra főélménye az ember-Isten kapcsolat, a vallásos élmény, amely a legegységesebb imádságos hangulattól a szimbolumok magaslatába felröppenő lélek egyetemes látomásáig kimeríthetetlen árnyalatokkal és gazdagsággal tölti el ezt a tipikusan konvertita költészetet. A megtérés tusája kétségkívül annyira előtérben él a nyugtalanságon, kétségen, bánaton és bűnhődésen át Istenhez vergődött lelkekben, hogy az újra megnyíló költői szó csak az öröm, az egyesülés, a béke és győzelem szava lehet, akár egy még elfogódott szív primitív dadogásában, vagy a hirtelen fényregyülésnek titkosértelmű himnuszaiban. Ezt az élményvonalat mutatja már a nagy úttörőnek, *Newman*

kardinálisnak költészete, aki a középkori költők újra átélt lelkiségével és átszellemültségével nyitja meg a katolikus lírikusok sorát.

A sorban *Gerard Hopkins* jezsuita atya (1844—1889), a liverpooli szegénynegyed lelkipásztorja érdemel különös figyelmet. Ez a görögütisztelő, magános lélek, aki merész szörfüzéseiben, nyelvformáló újításaiban a német *Stephan George*-ra emlékeztet, az expresszionisták törekvéseit előlegezi verseiben. Bensősége mégis inkább az értelem elmélyüléséből, mintsem a költői irracionálitásból fakad s formakészességét csodálatos nyelvi ereje mellett sem fejlesztette annyira, hogy szavainak képszerű szépségét harmónikus hangformával is egyéssíteni tudta volna. *Hopkins* a fájdalomnak költője, a szenvedés és megadásé, amely egész életét betöltötte s amely színesebb szépségét és vizualitását a Szűz Anyához intézett gyönyörű himnuszaiban találta meg.

*Ruskin*nek, a művészetet világnézetté proklamáló esztétának köréből, az úgynevezett preraffaeliták közül tért meg a katolikus sugallathoz *Coventry Patmore* (1823—1896). Költészetének két uralkodó eszméjét legtisztábban híres ódagyűjteménye, *Az ismeretlen Erosz* (*The Unknown Eros*) tartalmazza. Az egyik az Istentől megszentelt s a házasság formái közt élő szerelem eszméje. A modern öntékozlás és frivolság közepette *Patmore* méltó helyére állítja vissza a házastársak vonzódását, egy mozzanatot ismervén fel benne annak a nagy átfogó szeretetnek, amely az embert a Megváltóhoz s az Egyházat az égi Jegyeshez fűzi. A másik eszme, amelyre *Claude*nek *Patmore*-ról írt mélyenjáró tanulmánya is rámutat, a végtelen világ felelőtlenségével szembeállított, zárt és rendezett világ-egyetemnek eszméje, amelyben Isten törvénye uralkodik. *Patmore* esztétikai idealizmusa a katolicizmusban kapta meg az igazi erkölcsi elmélyülést, sőt azt a katolikus szimbolikából meggazdagodott formát is, amely költészetét, egynemely közhelye ellenére, a katolikus líra elévülhetetlen kincsévé teszi.

De az izzón eksztatikus költő, aki a világmindenséget a költők szentjének, assisi Ferencnek rajongásával és testvért felfedő szemével nézi, a költő, aki megszállottan s a dalra váltott fájdalom terhével a lélek ünnepét ülte meg itt a földön, *Francis Thompson* volt, egy a legnagyobbak közül. Az ő kezéből kapta vissza az irodalom évszázados aposztáziája után az Egyház, a szentek és költők anyja az elragadott babért. 1859-ben született konvertált orvoscsaládból. Papnak akarták nevelni, de a tanárok nem tudtak mit kezdeni az álmódosó fiúval. Orvosnak készül, mint az apja, de abbahagyja tanulmányait, Londonba menekül, éhezve és koldulva megismeri a legmélyebb nyomort, kábítószerrel él, de elhivatottságának tüzeit London alvilága sem tudta benne kioltani. *Willfrid Meynell*, a *Merry England* c. folyóirat kiadója fedezi fel s karolja fel a már beteg költőt, akinek 1907-ben bekövetkezett halála után ő adja ki összegyűjtött verseit.

Thompson varázslatosan szép gyermekdalai egyszerű né-

pies hangot ütnek meg, telve gyengédséggel és áhítattal. Képeinek gazdagsága, szemléletének eredetisége vallásos költeményeiben éri el tetőpontját. Látomásában átszellemül az egész világ, megszületnek a misztikus hit csodái, az isteni szeretet rendez vad hajtóvadászatot ég és föld között az emberi lélek után s a Temze elpogányosult vizén megjelenik a Megváltó alakja, mint hajdan a Genezáret taván. A benedicite omnia opera Domini Domino az ő költészetében gyakorlattá válik, a természet jelenségei égi titkokkal lépnek kapcsolatba, a naplemente pirja Krisztus vérére idézi fel. Thompson versei nemcsak képszerűségük szempontjából kiválóak, zenei megoldásuk, ütemük és hangképük is páratlanul tökéletes. „*Shakespeare óta nem hallatszottak ilyen teli zengésű, melodikus hangok.*”

Thompson mögött alig marad el *Alice Meynell*, a költő pártfogója (1847—1922). Verseit misztikus izzás, a költői képek eredetisége és kiegyensúlyozott forma jellemzik. Az aszsonyi lélek gyöngyszemei ezek, imádságok, amelyeket a vallásos élet mozzanatai és Isten áhítatos szemlélete sugallnak.

Alfred Douglas (1870—) Oscar Wilde-nek megalázott barátja negyvenegy éves korában lett katolikus. Költészetének forrása a szenvedés, amelyben szenvedélyes és zavaros élete folyamán éppen eléggé része volt. Douglas a szonett mestere, egy színvonalon áll *Keats*-szel, sőt inspirációjának szerencsésebb perceiben túl is emelkedik rajta. *Rowland Wilfrid Childe* (1890—) a preraffaeliták középkorért rajongó képszerűségét ajándékozta 1914-ben bekövetkezett megtérésekor a katolikus lírának. Verseiben gazdagon merít a liturgiából s romantikus természetét a mesevilágot keresztény csodák világává alakítja át. *Evan Morgan* (1893—), a katolikus költők társaságának díszelnöke szintén preraffaelita tanítvány. *Childe* romantikus magányát nála emberibb közelség váltja fel s őszinteség és keresetlenség nyilatkozik meg verseiben. Vallásos élménye is a díszletszerű mennyei világból inkább jut a közvetlen természet keretébe, bár legújabb költeményei az egyszerűség rovására egy szimbolikus képgazdagság és zsúfolt látomás felé hajlanak.

Az ír újjászületés egyik vezérlő egyéniségének, *Katherine Tynan-Hingson*-nak költészetéből a kelta lélek természetközelsége szól hozzánk, továbbá az a biztonság és nyugalom, amely a hit gyermekszemével nézi az ember sorsát és a világ csodáját. S ahogy ennek a világszemléletnek középpontjában Isten áll, épp úgy kering az ember élete itt lenn a földön, a házias boldogság középpontja s a jövő záloga, az anya körül. „*Mother and Childe,*” ime a kelta föld varázslata mellett *Tynan* költészetének főmotívuma.

A hit élménye, az imádságig emelt költői kontempláció még jobban elveszti uralkodó szerepét Tynan honfitársainak lírájában s az ír nép jellege és politikai helyzete miatt is a haza és a népközösség gondolata kerül előtérbe. *Pearse*-nek, a vértanú halált halt hazafias költőnek neve mellett két lírikust emelhetünk ki ebből a csoportból: *Padraic Colum*-ot

(1881—), aki szinte földszagú réalizmussal éneklí meg az ír parasztnak életét és *Padraic Gregorýt*, aki balladáiban az ír mondaanyagot dolgozza fel.

Főként Horváth Béla fordításai révén férhetett már a magyar közönség G. K. *Chesterton* költészetéhez. (1874—1936), aki egyébként mint lírikus külföldön kevésbé ismerős. *Chesterton* is akárcsak konvertita társa, *Noyes* inkább az ortodox világnézetnek, mint a közvetlen hitelménynek költői. Egy tárgyilagosabb, a versek anyagába levetített élményé, ami már költészetük epikus, balladai jellegében is kifejezésre jut. E mellett mindketten hazafias költők s a vallás és az angol birodalmi gondolat, ha imperiálisztikus él nélkül is, náluk szinte egymást kiegészítő ihletként jelentkezík. *Chesterton* lírájában sem tagadja meg középkorban gyökerező szertelen romantikus természetét. Nagy történelmi balladáiban a kereszténység és pogányság küzdelmét ábrázolja. Alfred király, Ausztriai János, Szent Borbála, Artus király színpompás víziókban elevenednek meg egy apostoli célnak s egy mély igazságérettől áthatott nemzeti érzésnek jegyében. Vallásos lírája harc és támadás, fegyvere a szeretet. Magatartása az igazsággal szemben az alázat. Eredeti ötletek, eredeti forma és paradoxonok jellemzik ezt a sokszor szertelen költészetet. *Alfred Noyes* (1880—) kiegyensúlyozottabb, hagyományaihoz ragaszkodóbb, mint *Chesterton*. Hatalmas epikus alkotása, a Fáklyavívók (The Torche — Bearers) az emberiség legjobbjainak harcát mutatja be az igazságért, amelynek megtalálása Isten arcának felfedezésével azonos. Kopernikus, Tycho Brache, Kepler, Galilei, Newton, majd a filozófusok, a spekulatív tudományok és a művészet nagyjai vonulnak el epikus strófáiban. Sorsukból kihangzik a magasjai ének, amellyel a tudomány dicséri Teremtőjét, az a tudomány, amely Istent szolgálja, midőn az ember javára hasznosítja a természet erőit.

Alfred *Noyes* főművének rövid ismertetésével egyben lezárjuk az angol katolikus lírikusok sorát, akik közül csak az új színt és egyéniséget jelentő alakokat mutattuk be s nem térünk rá azokra a költőkre, akik csak a névbeli felsorolás teljessége s egy-egy irány elmélyítése miatt találtak helyet *Joseph Metzger* könyvében. A vallásos élmény polifóniája után vegyük szemügyre azt a katolikus esszéírást, amely *Newman* kardinális harcosszellemeének kihunyásával csak évek múlva vette fel a katolikus védelem és támadás fegyverét, főként *Chesterton*, *Belloc*, *Knox* és *Martindale* személyében. Az esszéírás mestere kétségkívül *Chesterton*, a nagy vitatkozó, a született szónök, aki szikrázó ötleteivel, pompás közvetlenségével és humorával még a legjelentéktelenebbnek tetsző elmefuttatásban is szuggesztív kapcsolatot teremt az olvasóval. Bámulatra kényszerít az a sokoldalúság, az a talpraesettség és természetesség, amellyel témáit kifejti, írjon akár nemzetgazdaságról, pszichoanalízisről, moziról vagy ponyvaregényről. *Chesterton* szelleme alkatilag az ortodox kereszténységhez, a katolicizmushoz húzott megtérése előtt is, egész életén át. Az

Egyházban sohasem látott korlátokat, a dogmák falai védelmet jelentettek az ő szemében, amelyek mögött a modern tévta-
nokban bukdácsoló ember meghúzódhatik. A rendnek, a kijel-
ölt helynek prófétája volt. Eszménye nem a magányos bo-
lyongó, bármennyire is paradoxul hangzik ez egy szertelen,
romantikus képzelőerejű költő szájából, de Chesterton a para-
doxonok embere s az autonóm eszmény fölé helyezi azt az
embert, aki bele tud helyezkedni a gyógyító, kiegyenlítő és
védő népközösségbe. Gondolkodásában helyet talál egy bizo-
nyos, idealizáltságtól mentes „középkoriség,” amely társada-
lomszemlélete kollektív vonásának is megfelelt. Így hirdette
a túlzó iparosodás veszedelmére rámutatva, hogy a nyugati kul-
túra megmentése érdekében a röghöz kell visszatérni és az
Egyházhoz s Európát vissza kell helyezni arra a két alapra,
amelyen felépült s e két alap a kereszténység és a földműve-
lés, a kereszténység, amelynek szelleme egyben a javak új
szociális elosztásának is legbiztosabb záloga lehet.

Chesterton csapongó előadásmódjának ellentéte *Hilaire
Belloc* (1870—) franciás világosságban és ésszerűségben fo-
gant stílusa. De azért az ő eleme is a harc, amelyet sokszor a
fanatizmusig fokoz, különösen ha a meghamisított, eltorzított
igazságot kell védelmeznie. Szellemes szatirákban ostromozza az
angol kényelmességet, a vallási nemtörődömséget, a történe-
lemhamisítást, így kel az Egyház védelmére is vagy tör lánd-
zsát a vallásos nevelés ma annyira vitatott szülői joga mellett.
Szociálpolitikai írásaiban foglalkozik a zsidókérdéssel is, ame-
lyet nemcsak profán világproblémának, hanem teológiai titok-
nak tekint. Mert azzá válik ez a kérdés abban a pillanatban,
mihelyt komolyan fontolóra vesszük a zsidó népnek Istennel
kötött szövetségét és a Messiásnak elvetését. A megoldás *Belloc*
szerint csak a zsidó lélek belső revíziójától függhet. Társada-
lomtani felfogásának tengelyét a szocializmussal és kapitaliz-
mussal ellentétben a szindikalizmusban találja meg, vissza-
térve a középkor szelleméhez s ahhoz a disztributív államesz-
méhez, amely a tulajdon és jövedelem helyes elosztásával mi-
nél több önálló és szabad ekzisztenciát teremt. Belloc mint tör-
ténétíró is egyike a legkiválóbbaknak. Történelemszemlélete
providenciális, középpontjában a kereszténység áll, amelynek
nemcsak az antik műveltség átmentése, hanem az emberies-
ség, a szociális haladás s a művészet köszönhető. Anglia tör-
ténétében a történelem és vallás összefonódását vizsgálja s a
tudós rovására szenvedélyes átéléssel mutatja ki, mint kíséri
a vallásos érzés csökkenését a közösségi érzés és népi kötöt-
ség meglazulása.

Knox és *Martindale* a katolikus főiskolások lelki vezetői.
Az előbbi világi pap s csaknem olyan meglepő sokoldalúság-
gal rendelkezik, mint *Chesterton* és *Belloc*. Kitűnő hitszónok,
polemikus iratok, érdekesítő detektívregények és vallásos el-
mélkedések szerzője. Legsikerültebb szatirikus esszéi *Caliban
in Grub Street*, amelyben a valláspótlék-gyárosokat, többek
közt *Wells-t*, támadja és *Broadcast Minds*, amely a népboldo-

gitó tudósok tévtaíait veszi maró gúnnyal vizsgálat alá.

The Goddess of Ghosts és *The Waters of Twilight* esszégyűjteményeiben *Martindale* elsősorban az akadémikus műveltségű és igényű közönségnek fejtegeti a hellenizmus és katolicizmus különbségét, illetve az angolok vallási nézeteit. Prózáját egy mélykultúrájú, csiszolt elme spekulatív készsége és költői stílusérzék jellemzik. Kiemelhetjük még a „tettek szentjeiről” mondott rádióbeszédeit, amelyekben a jezsuita *Martindale* a vallásos lélek és kedély mesteri elemzésével tűnik ki.

Az angol katolikus regényirodalom újjászületésében is az oxfordi mozgalom megindítója, *Newman* volt a kezdeményező. Ő rögzítette le azt a két típust, amely évtizedek óta új és új változatokban visszatér, az önéletrajz elemeivel átszőtt megtérésregényt és a keresztény hősidőkből ihletet merítő történelmi regényt. *Newman* nem talált megfelelő visszhangra az angol közönségben, helyette *Wiseman* egyetlen regényével, a *Fabiolával* hódította meg az olvasókat, különösen az ifjúságot. De a *Fabiola* sikere inkább csak dilettáns siker. A katolikus regény hosszú időn át nem jutott túl a középszerűsége. *Georgina Fullerton*, *Marion Crawford*, *M. T. Craigie* csak figyelemreméltó átlagolvasmányt nyújtottak. A századvégnek egy kiemelkedő alakja van: *Robert Hugh Benson* (1871—1915), a *canterbury* érseknek katolizált fia. *Benson* jó pszichológus, elegáns, könnyed író. Szakavatott fölényrel fordul a kor problémái felé. Mintaszerű megtérésregényeivel végleg megszabja az efajta katolikus regény mesevázát, amely a tékozló fiú történetének változata a szerelmi csalódás beiktatásával. Történelmi regényei épp ily meghatározóan fordítják a következő nemzedék íróit a Tudor- és Stuart-ház korához. *Benson*nál jelentkezik először, katolikus oldalról, az angol léleknek sajátos vonzódása a titokzatosság, a parapszichológia jelenségei, a szellemjárás és az utopisztikus elképzelések iránt. Az utóbbi érdeklődésből született a *Világ ura* (*Lord of the World*), *Benson*nak — még melodramatikus befejezése ellenére is — legsikerültebb regénye.

Benson műveinek hármastagozódása jelzi a katolikus átlagregény további irányvonalait. Komoly, igazán művészi alkotást nem ezeken a csapásokon találunk. A megújhódást jórészt a konvertiták hozzák, legtöbbször már kész s a katolicizmusba csak bekapcsolódó művészetükkel. Ilyen gazdagodást jelent a katolikus irodalom számára *Sheila Saye-Smith* megtérése. *Sheila Kaye-Smith* (1887—) egy nálunk még kiforratlan terminológiával a szűkebb haza, a szülőföld írója, amivel a német *Heimatschriftstellerin* fogalmát szeretnők kifejezni. Egy tájjal foglalkozik csupán, *Sussex*-szel, egy emberfajta érdekli őt, a *sussexi* ember, s itt is elsősorban a paraszt, a dűnák homokjával, a mocsárral, a sovány földdel küszködő földművelő. Kemény realizmussal rajzolja meg a *Sussex Gorse*-ban *Reuben Backfield* mániákus földszeretetét, aki családjá boldogsága, felesége élete és önmaga pusztulása áran alakít át termővé egy mocsaras területet, s munkájának

gyümölcsét már nem ő élvezi. Az *Alard-ház vége* — *Galsworthy* befolyása alatt — veti fel a sussexi birtokososztály küzdelmét az iparosodással, ezt a hiábavaló küzdelmet, amelyben a nemesi birtok átokként nehezedik a nyomorultul széfhulló Alard családra. Hasonlóképpen a föld, az agrártőke s a paraszti életforma problémái foglalkoztatják az írónőt a *Ploughman's Progress* és az *Iron and Smoke* c. regényekben. Joanna Godden és Susan Spray története a női lélek mély elemzésével tűnik ki. Az elsőben egy szinte férfias hatalomvágy és makacsság, az utóbbiban a szektáriánus rajongás és hisztériás alkat adja meg az egyéni léleklátás feladatait.

Kaye-Smith atmoszférájától teljesen elütő világba visznek *Maurice Baring* (1874—) regényei. Ő a londoni felsőbb tízezrek, diplomaták, képviselők, előkelő írók életét tükrözti írásainak java részében, s azt nem snobságból teszi, hanem abból az élményszükségletből, amelyben neki mint Lord Revelstoke fiának és mint diplomatának része volt. Ebből az élményből született első társadalmi regénye, a *Passing by* (1921), melyet a *Triangle*, *Cat's Cradle*, *Daphne Adeane*, *The Coat without Seam* követ. *Baring* a klasszikus realizmus írója, amelynek módszerét szerencsésen egyesíti az alakok közvetett megvilágításának impresszionista eljárás módjával. Mindig személytelen marad, a regényhelyzetből kifelé ábrázol és jellemez s ennek az írói személytelenségnek sajátos színezetet ad az előkelő angol úr hüvössége és távoltage. Van benne valami nagyvonalúság, a sohasem fanatikus embernek megértést színelő vagy megértő taktikája, s e miatt érte *Baring* katolicizmusát a liberalizmusnak vádja. Pedig ezt a vádat csak egy-egy regényhelyzet, de nem a mű egésze igazolja. *Baring* regényeinek légköre tiszta még akkor is, ha szereplői házasságtörő, hitetlen, erkölcstelen emberek, mert társadalmi tükröképükből tolokodás nélkül mégis a katolikus tanítás világít, mint végső fény, mint a kaotikus szenvedélyek lehető elrendezője, mint egyetlen megnyugtató megoldás.

A legolvasottabb katolikus író, akinek regényei nem egyszer ötvenezer példányszámot túlhaladva best-sellerekké lettek, *Philip Hamilton Gibbs* (1877—) temperamentumát tekintve született újságíró, de nemes és egyetemes értelemben. Az élet mozgalmassága érdekli, a problémákat felvető aktualitás, de az események színe mögött a lényeg felé tapint s így igyekszik feltárni a nagy benső összefüggéseket. Sikerének titka is abban az újságíró ösztönösségben van, amellyel nem a tömeg ízlését, hanem szükségletét, világnézeti kíváncsiságát sejtí meg, s ezért mondanivalója mindenkit érdekel. *Gibbs* elsősorban a riport és a riportregény mestere s ebben a minőségben rajzolta meg a háború utáni Európa lázzal, nyomorral, új eszmék vajúdásával eltorzult képét. Jósoltai, amelyek a békeszerződések tarthatatlanságáról, a kommunizmus, fasizmus és nemzeti szocializmus jövőjéről hallatott, ma jórészt befejezett tényekké lettek. *Gibbs* nem nagy művésze az ábrázolásnak, nála az előadás lebilincselő ereje, az érdekes

környezet s az inkább ötletekben megragadott s lényegére kifordított ember az, ami szinte észrevétlenné teszi a regényírás mélyebb művészi kellékeinek hiányát. Ő is írt számos megtérés regényt, bírálói szerint érzelmes formulákhoz visszatérve, csakhogy nem ezek a formulák döntenek el *Gibbs* könyveinek olvasottságát, hanem a formulát kitöltő megfigyelőnek minden korprobléma iránt érzékeny szeme.

The Napoleon of Notting Hill c. művében indítja meg *G. K. Chesterton* sajátos regényeinek sorát, hogy a romantikus fantázia játékában, látszólagos zürzavar és ellentmondás közt alakítsa ki az új típusú regényhősök képét. Ez az új chestertoni hős a vidám vallásos átlagember, aki gyakorlatban éli meg a teológusok tételét: öröm kereszténynek lenni. *Chesterton* tudatos és programmszerű antireálizmussal helyezi embe-reit a valóságból a mese és bábjáték felé tolódott és eltorzított világba, mert úgy érzi, hogy a modern regény a megfigyelés adataitól túlságosan elnehezedett. Szerinte az olvasó vidám hazugságot akar, vissza kíván térni a képzelőerő szabad játékának birodalmába, ahonnan száműzte, kiszakította őt a ráció. Ezért a chestertoni regény a mese visszatérése, amely a legmeglepőbb ötletek között is megőrzi az erkölcsi demonstráció magvát. Így rejti a *notting-hilli Napoleon* groteszk meséje részben a középkori visszavágyódást s az emberi kaskaviadalnak tanulságos szatiráját, így bizonyítja *Az ember, aki Csütörtök volt*, hogy a legveszélyesebb gonosztevő a teljes erkölcsi feloldottságban élő modern filozófus s így hirdeti *Don Quixote visszatérése* Chesterton nemzetgazdasági tételeit. Ez a mesevágó és aufklárista szándék az angol lélek kalandokra szomjas aktivitásával karöltve szülte a *Father Brown* személyéhez kapcsolt detektívtörténeteket is, amelyekben a chestertoni éleselméjűség és paradox bukfencek mellett az igazság keresztényszellemű átsugárzása jelenti a közönségre való hatás szempontjából szinte páratlan erkölcsi értéket.

A chestertoni regény a régi tömegolvasmánynak, a kalandregénynek legbeváltabb modern formája, de magába olvasztja a tizenyolcadik századi conte philosophique típusát is, amely eszmék propagálását egyesíti a szellemes szórakozással. Ezt a formát választja *Hilaire Belloc* is, hogy játékos-tónét és mesélőkedvét egy-egy szatirikus korkép felvázolásában vagy társadalmi bűnök és fogyatékoságok ostromozásában hasznosítsa. *Belloc* meséje meglehetősen egyszerű. Csak az ő írói ügyessége képes élvezetes élettükörré alkotni például annak a *Mr. Petre*-nek történetét, aki fényesen igazolja, hogy a társadalmi és gazdasági életben mennyire nem a személyes érdek, hanem a névhez fűződő presztizs, a hitel az, bármily alaptalan is legyen, amely elképesztő sikerekhez segít. Hasonlóképpen a látszatérték problémájával foglalkozik *The Missing Masterpiece*, míg a *Zöld kabát* kacagató meséje a spiritizmus és okkultizmus tanítására mér néhány jól irányzott csapást.

Nem fejezhetjük be azonban a regényíróknak amúgy is

megrostált szemléjét, hogy két íróról meg ne emlékeznénk. A katolikus eszmekörnek azon a határterületén alkotnak ők, ahol már elhidegül az eszmék sugárzása, nincs már lemérhető, kiérezhető vallomás, legfeljebb csak egy nemesebb művészi ethos és életöröm árulják el, hogy az író szelleme végső gyökereiben a katolikus tanítás forrásaiból táplálkozik. Az egyik *Compton Mackenzie* (1883—), aki szerencsésen hozza összhangba francia mintáinak analizisét a romantika kalandos színeivel. Regényei a legelterjedtebb és legkedveltebb olvasmányai az angol közönségnek. Hírnevét két testvér története, a *Sinister Street* alapította meg, amelyben az olvasó megtalálhatja mindazt az érzelmességet és drámai fordulatot, amellyel egy angol lord törvénytelen gyermekeinek sorsa a cseperedő emberkéek első sirásától egy félvilági szerelem nagy csalódásáig s a kollégiumtól az örömtanyáig nyújtani tud. De ebből a zavaros, sőt szennyezett környezetből is kicsendül a vágy a tisztaság után.

A színes tengeri kalandok és pompás detektívhistóriák szerzője, *Joseph Conrad Korzienowsky* (1857—1924) szintén romantikus realista. Írói pályája a világirodalomban egyedülálló. Huszonegy éves volt, midőn először angol földre lépett a nélkül, hogy angolul tudott volna, s mégis ő lett az angol világhatalom legfőbb elemének, a tengernek legnagyobb angol regényírója. Szláv természetével mélyebben átérezte a végtelen vizek vágyát, az ekzotikus vidékek pompáját, mint bárki más. S önnevelés adta fegyelmezettséggel öntötte — minden lirizálástól tartózkodva — tárgyilagos, egyszerű formába lelkének embersorsokba vetített szenvedélyességét. Ez a tartózkodás tette a zárkózott angolok előtt oly népszerűvé *Conrad* regényeit, s részben ez a tartózkodó személytelenség okozta, hogy a szerző vallása könyvei nyomán meg sem állapítható. De *Conrad*nak a katolikus irodalomhoz való jogát és tartozását mégsem kell kétségbevonnunk. Az az öröm és biztonság, férfias helytállás, kötelességtudás és hűség, az az egészséges optimizmus, amely *Conrad* hőseit jellemzi, minden vallási tendencia nélkül is a katolikus világnézethez szólítja a *Lhadow Line* és a *Typhoon* szerzőjét.

Hiszen az eddig bemutatott kép egésze is nyilvánvalóvá teszi, hogy a katolikus világnézet termékei nem pártikularizmust, nem szektaszzerű elkülönülést jelentenek a szellem nagy alkotó folyamatában. A katolikus irodalom nem azonos a választásos költészet egy fajával, nem is az erényes élet, a jámborság és áhitat pusztá példatára. Témáiban éppoly korlátlanul ölelheti magához az életet, mint bármilyen más ideológiához kapcsolódó művészet. Csak egyet kíván, azt, hogy az a lelkiesség, amely a műből végső fokon leszűrődhetik, ne a pogánynak, hanem a megváltott embernek lelkiessége legyen. Ime, ennek a felfogásnak jegyében kell értékelnünk és tisztelettel néznünk az angol katolikus ihlet erejét és gazdagságát. *Thompson* szerái rajongásától, *Alice Meynell* imádságos áhitatától kezdve a kalandregények meghökkenítő izgalmáig milyen széles a skála,

mennyi változatban örülhet és fájhat, harcolhat és győzhet, megismerhet és csodálkozhatik az Egyház gyermeke. Az eredmény, amely így előttünk áll, nem merül ki a puszta eszmeiségben. Az angol katolikus irodalom túljutott azon a ponton, hogy magányos megértők elvont közössége legyen. És abban a munkában, amely ezt a világnézetben összeforrott irodalmi életet megteremtette, nemcsak a kimagasló egyéniségek nyomán járó írógárdának, akiket itt névszerint fel sem sorolhatunk, nagy száma a döntő, hanem az olvasók megszervezettsége, a folyóiratok, kölcsönkönyvtárak és könyvkiadók tevékenysége is, mint a tehetségeknek nyújtott, legtöbbször névtelen kollektív hozzájárulás.

Semjén Gyula

FRANCIS JAMMES

TIZENNEGYEDIK ELÉGIA

— Drágám, mondtad. — Drágám, feleltem én.

— Hó hull, mondtad. És én: a tél kemény.

— Még hull, mondtad. — Még hull, válaszoltam.

— Jól van ez így, mondtad. És én: jól van.

Majd mondd: szeretlek. És én: még jobban...

— Elmult a nyár, mondd. — Már a falombban

sír az ősz, mondtam akkor. S egy napon

fülembé súgtad: szeretlek nagyon.

(Ősz volt és haldokolt a nap az égen.)

Én kértelek: mondd... mondd csak újra nékem...

Végh György fordítása.